

*А. М. Григораши
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

ПРИНЦИПОВА НЕПЕРЕКЛАДНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ РОСІЙСЬКОЮ МОВОЮ (НА МАТЕРІАЛІ РОСІЙСЬКОМОВНОЇ ПРЕСИ УКРАЇНИ)

Відповідно до сучасних культурологічних досліджень вважаємо переклад актом не тільки міжмовної, але й міжкультурної комунікації. В статті розглядаються відомі класифікації еквівалентів українських та російських реалій. Особлива увага приділяється проблемі принципової неперекладності українських реалій у сучасній російськомовній пресі України.

***Ключові слова:** переклад, комунікація, еквівалент, принципова неперекладність, сучасна російськомовна преса України.*

Проблема адекватного перекладу реалій української мови російською являє собою постійну практичну проблему, оскільки більшість газет України одночасно друкується і українською, і російською мовами. Так званий “технічний”, “комп’ютерний” переклад часто виступає джерелом прикрих помилок, а на адекватний, “художній” – бракує часу, адже преса двома мовами виходить майже щоденно. Тому явище принципової неперекладності українських реалій в російськомовній пресі потребує свого окремого дослідження та осмислення.

І. І. Огієнко поділяв запозичену лексику на три групи: а) слова, які були запозичені давно і стали загальноживаними, їх іншомовне походження носіями мови не відчувається; б) слова “чисто іншомовні”, але які вживаються в мові часто, внаслідок чого вони набули значного поширення в літературному вжитку і навіть проникли у народну мову; в) слова “чисто іноземні”, які не часто вживаються у мові; це так звані варваризми, які легко можна замінити відповідниками з мови, що запозичує; народній мові вони, як правило, не відомі” [1, с. 24]. Саме на цих позиціях базується концепція “принципової неперекладності” деяких українських лексем російською мовою у сучасній російськомовній пресі України. Спостереження за конкретними перекладами сприяли виникненню загальновідомих класифікацій, серед яких, зокрема, вирізняється типологія еквівалентів, що базується на залежності від лексичного складу, синтаксичної структури та стилістичної образності: а) еквіваленти; б) аналоги; в) паралелі; г) кальки [2, с. 61-81]. Типологічно близькою до цієї класифікації є, на наш погляд, більш послідовна схема болгарських дослідників перекладу С. Влахова і С. Флоріна [3, с. 183], що представили співвідношення реалій (зокрема фразеологічних) мови оригіналу та мови перекладу наступним чином: а) лексичний переклад; б) переклад вільним словосполученням; в) переклад запозиченим

фразеологізмом; д) описовий переклад. Ще більш детальну, побудовану на лексичній системності, класифікацію пропонує А. Д. Рахштейн [4, с. 29]: а) ідентичність; б) структурна синонімія або лексична варіантність; в) ідеографічна синонімія; г) гіпер-гіпонімія; д) стилістична синонімія; е) омонімія та полісемія; ж) енантіосемія. Нарешті, враховуючи викладений вище досвід сучасних класифікацій співвідношень тих чи інших одиниць мови оригіналу і мови перекладу за ступенем їх функціональної та семантико-стилістичної відповідності, можна виділити такі основні типи міжмовних еквівалентів, що становлять певні труднощі для перекладачів: а) загальні еквіваленти; б) часткові еквіваленти; в) відносні еквіваленти; г) аналоги; д) безеквівалентні лексеми або фразеологізми [5, с. 25]. Слід зазначити, що класифікації реалій, які принципово не перекладаються іншими мовами, поки що не існує.

Мета статті – дати таку класифікацію, а також зазначити деякі невідповідності при використанні цього засобу у сучасній пресі України. Принагідно зазначимо, що таку принципову неперекладність слід відрізнити від назв українських реалій, що відтворюються мовою оригіналу, які можуть бути присутні в російськомовних газетних текстах з тими чи іншими стилістичними настановами або для відтворення національного колориту.

У сучасній російськомовній пресі принципово не перекладаються російською мовою наступні українські реалії:

1. Назви українських політичних партій: *“Впрочем, помимо Ляшко, на днях подпортил настроение бютовцам их до последнего времени верный соратник Юрий Луценко. Он сказал, что у него были иллюзии в отношении того, что оппозицию может объединить **“Батьківщина”**, но этого не случилось”* (Дмитрий Голом. *“Луценко нашел нового вождя – Кравчука”*. Рубрика *“Оппозиция”*. – *“Сегодня. Киевский выпуск”*, № 232 (3656), 20.10.10, с. 2).

2. Популярні в Україні політичні гасла: *“Наряду с коренным украинским населением в этом крае столетиями проживали две большие национальные общины – польская (15% населения) и еврейская (10%). То есть Волынь была полинациональная, что и наложило свой отпечаток на всю ее историю. Бывали годы редкого противостояния и даже вооруженных стычек, но в целом все эти народы жили мирно. Однако с появлением на политической арене в 1929 году Организации украинских националистов акцент делался на предоставлении украинцам больших прав, переросших в лозунг – **“Україна для українців”**”* (Василий Наконечный. *“Оуновцы убили 1489 человек”*. Рубрика *“Нам пишут и звонят”*. – *“2000: Свобода слова”*, № 9 (356), 2-8.03.07, с. 2).

3. Назви українських підприємств, як державних, так і приватних: *“Странные вещи происходят вокруг подорожания проезда в поездах. Еще в*

конце марта гендиректор “Укрзалізниці” Василий Гладких заявил, что подорожания не будет, ибо “у людей еще нет той достойной заработной платы, чтобы покупать дорогие билеты”. Не прошло и недели, как после выступления Бондаря “Укрзалізня” распространила информацию, из которой следует: подорожание будет с 1 июня текущего года. И не на 5-30 гривен, а на 50 процентов! Причем это еще цветочки. За год стоимость проезда по проекту, предложенному “Укрзалізницею”, должна вырасти вдвое” (Евгений Муджири. “Укрзалізня”: весь апрель никому не верь?” Рубрика “Картина дня”. – “Комсомольская правда. Украина. Киевский выпуск”, № 72 (2353/23749), 19.04.06, с. 2).

4. Назви комерційних фірм різноманітного профілю: “Говоря на столь скорбную тему, которую порой неоднократно приходилось поднимать в одной и той же семье, мы не смогли не задаться вопросом: а что предлагают на рынке **коммерческие фирмы** и есть ли таковые? Как выяснилось, да. Более того, оказалось, что все проблемы, связанные с погребением, сотрудники сети похоронного дома “**Скорбота**” готовы взять на себя, чтобы человеку, сжатою тисками горя, не пришлось заниматься еще столь тяжкими хлопотами” (Лидия Демьяненко. “Тяжесть утраты помогут разделить не только близкие люди”. Рубрика “Память”. – “Петровна”, № 37 (564), 13.09.05, с. 2). При цьому графічне відтворення назви “Скорбота” в українській та російських мовах є однаковим. Але при граматичній зміні назва, що розглядається, відтворюється в традиціях російськомовного написання: “По мобильной радиосвязи диспетчер передает бригаде очередной адрес, где нужна помощь. И новый ритуальный лимузин отправляется на вызов по дорогам памяти. А клиенты “**Скорботы**”, когда речь идет о качестве и добротности услуг, предпочитают не экономить, ведь украинскому народу свойственна высокая культура воздаяния почести ушедшим в мир иной” (Там же). Порівняймо також відтворення в російськомовних газетних контекстах мовою оригіналу назв іноземних корпорацій: “Украина по доступности Интернета значительно отстает не только от Запада, но также и от нашего ближайшего соседа – России. Такую информацию обнародовала американская корпорация **Intel** на пресс-конференции, посвященной подписанию Меморандума о сотрудничестве между Укртелефоном и **Intel**” (Евгений Ихельзон. “Украина отстает в Интернете”. Рубрика “Аутсайдер”. – “Сегодня. Киевский выпуск”, № 95 (2336), 28.04.06, с. 5).

5. Назви громадських акцій: “Каждый участник 8-километрового похода “**Один день пішки заради життя**” сделал благотворительный взнос в пользу фонда “Здоровье женщины и планирование семьи”. На собранные средства будет приобретено современное диагностическое оборудование для Закарпатского областного клинического онкологического диспансера”

(Дмитрий Белов. “По центральным улицам столицы ходили пешком ради того, чтобы жить”. Рубрика “Факт”. – “Комсомольская правда в Украине”, № 224/4 (3041/24436), 10-16.10.08, с. 31). У наведеному газетному контексті привертає увагу порушення традицій відтворення українських назв у російськомовних матеріалах: назва громадської акції подається українською мовою, а назва благодійного фонду – чомусь російською.

6. Назви літературних текстів: “Издрик отвечал на вопросы, читал совсем новые тексты “Седатив” и “Канонизация і я”, а также дал мастер-класс по рисованию сколопендр” (Алена Прокопова. “3:1 в нашу пользу”. Рубрика “Презентация”. – “Известия в Украине. Украинский выпуск”, № 56/785/27827, 3-5.04.09, с. 1, 4), а також назви українських книжок: “Поздравления от коллег и соратников спикер принимал на своем рабочем месте. В основном дарили картины и книги. А сотрудники аппарата Верховной Рады подарили шефу **раритетную книгу “Українські народні думи”** 1927 года издания под редакцией дочери Грушевского” (Оксана Богданова. “Владимир Литвин: “Украинские политики могут доборотья до пропасти”. Рубрика “Картина дня”. – “Комсомольская правда в Украине. Киевский выпуск”, № 93 (3203/24598), 29.04.09, с. 5). Не перекладаються назви українських книгарень: “Написать эти строки меня побудила одна фотография, сделанная в Черновцах. На ней – **книжный магазин “Кобзар”**, от которого нынче осталась, вероятно, только вывеска. Теперь там обмен валют и магазин продажи китайского ширпотреба. Сразу же вспомнилось, что и в родном Хмельницком бывшие мощные книжные магазины поменяли свою специализацию. На месте **книжного магазина “Думка”** теперь магазины фототоваров и кондитерских изделий. Там, где прежде была **“Військова книга”**, теперь пиццерия. Бывший **“Книжковий світ”** теперь стал книжным супермаркетом и практически в два раза сократился по размерам. Ко всему этому добавим и известный скандал многомесячной давности с попыткой закрыть и перепрофилировать **столичный книжный магазин “Сяйво”** (Д. Мельник. “Ширпотреб как феномен современной украинской культуры”. – “Коммунист”, № 64 (1310), 11.08.10, с. 2). Не перекладаються і україномовні цитати, що використовуються у російськомовних газетних матеріалах: “К 35-летнему юбилею супружеской жизни Иван Демчишин из Тернополя подготовился основательно! Он написал жене объяснение в любви длиной более 67 метров: – Ведь сочинительство и есть моя работа – я член Союза писателей Украины. Издал восемь поэтических сборников, несколько романов. Но писать для жены оказалось непросто. Все же я не поскупился на хорошие слова и посвятил ей целых две тысячи. Одних эпитетов там 1217! **“Ты була для мене глибокою криницею, з якої я пив цвіт твоєї ніжності і ставав крилатим...”**, **“Я тебе полюбив, аби горя не знати, я тебе полюбив, аби**

серце правду мало...” – вот такими эпитетами осыпал свою супругу знаток слов Дмитрий Демчишин” (Лариса Марчук. “Любовь длиной 67 метров”. Рубрика “Знай наших!” – “Комсомольская правда. Украина. Киевский выпуск”, № 80 (2361/23757), 29.04.06, с. 4). Не перекладаються назви українських видавництв: “В 1977 году композитор Геннадий Сасько, в то время редактор известного издательства “Музична Україна”, мне, совсем “зеленому” 27-летнему музыканту, предложил издать все сонаты Шуберта. Я тогда проделал огромную работу по подбору, классификации сонат, восстановлению их истинной нумерации” (Анна Лукина. “Дирижер Валерий Матюхин: “Я не имею права опускать руки”. Рубрика “Культура”. – “Зеркало недели”, № 36 (764), 26.09-210.09, с. 14), у тому числі – і інтернет-видавництв: “Политики – это не только средоточие государственных идей, светила юриспруденции и воплощение высокой морали. Проведя опрос среди прекрасной половины интернет-пользователей, журналисты **интернет-издания “Багнет”** выяснили, что мужчины-обитатели политического Олимпа – еще и обаятельные импозантные люди, которые очень нравятся украинкам” (Тарас Бук. “Янукович стал самым сексуальным политиком страны”. Рубрика “Картина дня”. – “Комсомольская правда в Украине. Киевский выпуск”, № 181 (3584/24979), 14.08.10, с. 2).

7. Назви україномовних газет: “Ошеломляющая весть. В новом проекте Налогового кодекса, опубликованном в “**Урядовому кур’єрі**”, нет специальной нормы о налогообложении товаров, которые относятся к группе “роскоши” – шикарных автомобилей, дорогой недвижимости и так далее. Выходит, “прогрессивный Кодекс” делается лишь под толстосумов?” (Евгений Ростовцев. “Кодекс для “толстосумов”. Рубрика “Сделано в Украине”. – “Рабочая газета”, № 139 (14752), 6.08.10, с. 1).

8. Назви телевізійних передач: “Мои коллеги за рубежом – в основном состоятельные люди. А я когда-то написал “Колыбельную”, которая долгое время звучала **в телевизионной передаче “На добраніч, діти!”**. Как-то похвастался об этом своему приятелю из Мюнхена. Он воскликнул: “Ты же миллиардер! Каждый день по 3,5 минут в эфире!” У них это слушается за большие деньги, а у нас даже автора не называют” (Лилиана Фесенко. “Авторское право разгрузит бюджет страны”. Рубрика “Важно”. – “Комсомольская правда в Украине”, № 278/50 (3095/24490, 12-18.12.09, с. 33). Не перекладаються і назви українських телевізійних шоу: “Известная тележурналистка, а также супруга политика и бизнесмена Виктора Медведчука совсем скоро вернется на экраны с новым проектом. **На шоу канала СТБ “Україна має талант!”** мы увидим простых людей, которые обладают различными незаурядными способностями. Подобный проект значительно отличается от программ, в которых мы привыкли видеть гламурную теледиву. Да и сама Марченко на сей раз предстанет перед нами

в совершенно новом образе” (Ольга Лицкевич. “Оксана Марченко обрезала волосы и обула кроссовки”. Рубрика “За кадром”. – “Комсомольская правда в Украине. Киевский выпуск”, № 25 (3135/24530), 5.02.09, с. 19).

9. Назви українських театрів: “Спектакль создан киевским режиссером Евгением Курманом и хмельницким актером Владимиром Смотрителем. У Смотрителя в Хмельницком есть свой **монотеатр “Кут”**, который в Киеве не раз бывал” (Христофор Груша. “Гоголь в Google”. Рубрика “Театр”. – “Газета по-киевски”, № 67 (1467), 13.04.09, с. 13).

10. Назви молодіжних музичних груп найрізноманітніших напрямків, що користуються великим попитом у молоді: “Лучшим вокалистом 2008-го стал Валерий Харчишин (группа **“Друга ріка”**), недавно блеснувший интеллектом в телешоу “Кто против блондинок”. Дебютантами года назвали группу **“Антитіла”**, выпустившую дебютный альбом “БУДУВУДУ”. Лучшим женским рок-вокалом была признана вокалистка группы **“Крихітка Цахес”** Кама Сальцова. Девушка получила премию уже во второй раз” (Пресс-бюро “20002. “Непопсово наградили”. – “2000: Уикенд”, № 15 (457), 9.04.09, с. 23). Також не перекладаються назви “безпосередньої продукції” цих груп: “Лучшим видео признан клип **“Подаруй світло”** от “С.К.А.Й.” (Там же). Не перекладаються назви дорогих для кожного киянина пісень про їх рідне місто: “Городские власти предлагают два варианта композиций, которые могут стать гимном украинской столицы: **“Як тебе не любити, Києве мій”** (стихи Дмитрия Луценко, музыка Игоря Шамо) или **“Київський вальс”** (стихи Андрея Малышко, музыка Платона Майбороды). Уже в ближайшее время жителям города предстоит определить, какая из этих мелодий будет звучать на торжествах и станет официальным гимном. Согласно данным соцопроса, проведенного Киевсоветом, большая часть киевлян высказалась в поддержку **“Як тебе не любити...”** (Марина Рыбина. “Гимн столицы выберут на референдуме”. Рубрика “Споем?” – “Комсомольская правда в Украине. Киевский выпуск”, № 62 (3465/24860), 18.03.10, с. 6).

11. Назви українських спортивних команд, якими б кумедними вони не були: “Настоящая эпидемия травм обрушилась на **“Черкасские мавпы”** которые выездной поединок с **“Будивельником”** проводили шестером, а домашний матч с **“Николаевом”** всемером. За несколько секунд до финальной сирены **“Мавпы”** уступали с разницей в два очка и владели мячом, имея реальный шанс перевести игру в овертайм” (Михаил Одинцов. “Сербы спасают Базелевского”. Рубрика “Игра”. – “2000: Спорт-ревью”, № 47 (391), 23-29.11.07, с. 5). У газетному контексті, що розглядається, традиція принципової неперекладності українських назв порушується двічі: по-перше, назви двох команд передаються російськомовними графічними засобами, а по-друге, третя назва взагалі подається російською мовою.

12. Знакові географічні назви Києва, що завдяки політичним подіям стали відомими в усьому світі: *“14 июня 2008 года на Майдане Незалежности состоялся концерт легендарного Пола Маккартни. Во время концерта экс-участник четверки “The Beatles” не скупился на украинские и русские фразы: “Дякую” и “Спасибо”, “Відривай носа”, “Зараз трохи історії”, “А зараз усі разом” и т.п.”* (Наталия Малкина. *“Пол Маккартни на Майдане”*. Рубрика *“Итоги-2008”*. – *“Комсомольская правда в Украине”*, № 1/1 (911/24506, 2-8.01.09, с. 4). Слід зазначити, що географічна назва відтворюється російськомовними графічними засобами, а “пряма мова” іноземця фіксується виключно мовою оригіналу.

13. Етнографічні реалії українського побуту: *“В Киев опошнянские ребята приезжают с выставкой второй раз. В апреле прошлого года в президентском фонде Леонида Кучмы “Украина” выставлялись их гончарные работы, писанки и прошел мастер-класс заслуженного мастера народного творчества Украины Николая Пошивайло. При содействии фонда ребятам подготовили великолепные наряды – вышитые платья и сорочки, красные “чобитки” и цветастые с лентами венки”* (Людмила Денисенко. *“Глиняный коллегіум”*. Рубрика *“Образование”*. – *“2000: Уикенд”*, № 44 (483), 29.10-5.11.09, с. 25). Якщо написання лексеми *писанки* співпадають в українській та російській мовах, то українська етнографічна реалія *чобітки* подається російськомовними графічними засобами.

14. Прислів'я та приказки, що виступають невід'ємним компонентом української ментальності: *“Украинская поговорка гласит: “Їсти й спати це свиняче діло”. И в самом деле, свинья нам представляется чем-то толстым, постоянно жующим и валяющимся в теплом хлеву, чтобы мясо с салом было нежнее. Но мы, украинцы, народ практичный – если неурожай сала, то многим становится как-то неудобно. Поэтому свинья должна находиться в неге и покое, а еще периодически надо чухать ей спинку, чтобы она получала и моральное удовольствие тоже”* (Андрей Грабовский. *“Караул! Хулиганы сала лишают!”* Рубрика *“Смотрите, что творится”*. – *“Газета по-киевски”*, № 103 (1751), 7.06.10, с. 24).

Висновки. Таким чином, класифікація назв українських реалій, що принципово не перекладаються російською мовою в російськомовних газетах України, подається нами у найзагальнішому вигляді. При бажанні її можна поповнювати і продовжувати. Але в будь-якому разі тенденція передавати українські реалії графічними засобами російської мови, на наш погляд, не повинна існувати взагалі, тобто російськомовним журналістам України треба її уникати.

Л и т е р а т у р а :

1. *Огиенко И. И.* Иноземные элементы в русском языке / И. И. Огиенко. – К., 1915. – 198 с.
2. *Гольцекер Ю. П.* К вопросу о методах передачи идиоматических выражений в переводах с близкородственных языков / Ю. П. Гольцекер // Вопросы фразеологии. – Вып. 4. – Самарканд : Изд-во СамГУ, 1971. – С. 69–81.
3. *Влахов С.* Непереводимое в переводе / С. Влахов, С. Флорин. – М. : Международные отношения, 1986. – 362 с.
4. *Рахштейн А. Д.* Сопоставительный анализ немецко-русской фразеологии / А. Д. Рахштейн. – М. : Высшая школа, 1980. – 144 с.
5. *Mokienko V.* Russische Phraseologie für Deutsche : Lehrmaterial für Studenten der Slawistik / V. Mokienko, T. Malinski, L. Stepanova, H. Walter. – Greifswald : Ernst-Moritz-Arndt-Universität, 2004. – 145 с.

Григораши А. М. *Принципиальная непереваемость украинских реалий на русский язык (на материале русскоязычной прессы Украины).*

В соответствии с современными культурологическими исследованиями считаем перевод актом не только межъязыковой, но и культурной коммуникации. В статье рассматриваются известные классификации эквивалентов украинских и российских реалий. Особое внимание уделяется проблеме принципиальной непереваемости украинских реалий в современной русскоязычной прессы Украины.

Ключевые слова: *перевод, коммуникация, эквивалент, принципиальная непереваемость, современная русскоязычная прессы Украины.*

Grygorash A. M. *Principle untranslatable Ukrainian notions in the Russian press of Ukraine.*

The present cultural approach towards translation shows that the process of translation is not only the interaction of languages, but also the interaction of cultures. The article deals with the certain classifications of equivalents of the Ukrainian and Russian languages. Particular attention spares to the problem of principle untranslatable Ukrainian notions in the Russian press of Ukraine.

Keywords: *translation, communication, equivalent, principle untranslatable, modern Russian press of Ukraine.*

Л. П. Иванова
Национальный педагогический университет
имени М. П. Драгоманова

ФРАНЦИЯ И ФРАНЦУЗЫ В ВОСПРИЯТИИ РУССКИХ ПИСАТЕЛЕЙ (ЛИНГВОИМАГОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ)

В статье в рамках нового направления лингвистики лингвоимагологии анализируется видение Франции и французов русскими писателями: 1) французские писатели и французская литература; 2) события и личности, сыгравшие роль в русско-французских отношениях; 3) французы и французский язык; 4) Париж, Версаль.

Ключевые слова: *лингвоимагологический анализ, русские, Франция, французы.*